

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การศึกษาวิจัยเรื่อง ”การศึกษาคุณค่า และคตินิยมที่เกี่ยวข้องกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ” ในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ของการศึกษา ๓ ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประการที่ ๒ เพื่อศึกษาคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ประการที่ ๓ เพื่อศึกษาคตินิยมที่เกี่ยวข้องกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มีต่อประเพณี วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้องกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยการใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พระภิกษุสงฆ์ และฆราวาสที่มีความรู้ ความเข้าใจในต้นพระศรีมหาโพธิ์ จำนวน ๑๐ รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบฟอร์มบรรณิกรณ์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารปฐมภูมิ และเอกสารทุติยภูมิ แบบสัมภาษณ์ ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และขอบเขตของการศึกษาผลของการศึกษามีดังนี้

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ไม่ใช่ชื่อพันธุ์ต้นไม้ เดิมต้นไม้นี้ชื่อว่า ”อัสสัตถะ” ชื่อวิทยาศาสตร์เรียกว่า *Ficus religiosa* เป็นต้นไม้ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอาศัยเป็นที่ตรัสรู้ ”โพธิ์” มีความหมายว่า ความตรัสรู้ ความรู้ ความตื่น หรือ ความเบิกบาน จึงได้ชื่อว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ว่าเป็นเจดีย์ (เจดีย์คือสิ่งที่ควรกราบไหว้บูชา) เสมือนเป็นตัวแทนของพระองค์ แม้ขณะยังทรงพระชนม์อยู่หรือปรินิพพานไปแล้วก็ตาม เมื่อได้ทำการกราบไหว้หรือบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์เปรียบเสมือนได้กราบไหว้บูชาพระพุทธเจ้านั่นเอง เนื่องจากพระพุทธองค์ ได้ตรัสรู้ที่ใต้ต้นไม้ที่ชื่อว่า อัสสัตถะ ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า ต้นโพธิ์ เพราะคำว่า ”โพธิ หรือ โพธิ์” แปลว่า ตรัสรู้ จึงมีการเรียกกันว่า ต้นไม้ตรัสรู้บ้าง แต่ถ้าเรียกอย่างเป็นทางการน้อยกว่า ”โพธิพฤกษ์”

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นสหชาติกับพระพุทธเจ้ากล่าวคือ เกิดขึ้นในวันเดียวกันกับพระพุทธองค์กลายเป็นต้นไม้ที่มีความสำคัญยิ่งทางพระพุทธศาสนาเป็นต้นไม้อนุสาวรีย์ของพระพุทธเจ้า เป็นเจดีย์ที่ควรค่าแก่การเคารพสักการบูชาเป็นต้นไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นสัญลักษณ์ประจำพระพุทธศาสนา เป็นต้นไม้ที่มีความสำคัญ และพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพบูชาสูงสุดในกาลังคโพธิชาดก ได้มีการกล่าวถึงมูลเหตุของการบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ว่าพระพุทธเจ้าได้ทรงมีพุทธานุญาตให้มีการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ เพื่อที่จะให้พุทธบริษัททั้งหลายได้ทำการสักการบูชาแทนพระองค์ และในชาดกนี้พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า ให้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้เพื่อเป็นราชสักการะ เพราะการปลูกต้นไม้ย่อมดีกว่าการสร้างสารริกเจดีย์ จากพุทธดำรัสของพระพุทธองค์ในครั้งนี้เป็นเหตุให้เกิดการบูชาบริโภคเจดีย์ขึ้น คือ การบูชาสถานที่ หรือสิ่งของที่พระพุทธเจ้าทรงใช้สอยหรือที่เรียกว่าสังเวชนียสถาน ๔ ประกอบด้วย สถานที่ที่พระตถาคตเจ้าประสูติ ตรัสรู้ พระพุทธเจ้าประทานปฐมเทศนา และปรินิพพานและทำให้ต้นพระศรีมหาโพธิ์กลายเป็นพันธุ์ไม้ที่เป็นที่เคารพนับถือของชาวพุทธมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธประวัติมีอยู่ ๒ ต้นด้วยกัน คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา สถานที่ตรัสรู้ และ ต้นอานันทโพธิ์ ณ วัดเชตวันมหาวิหาร ซึ่งต้นอานันทโพธิ์ยังคงยืนต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยคำว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์ นั้นอาจหมายถึงต้นที่อยู่ที่พุทธคยาก็คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นต้นที่สืบมาจากหน่อโพธิ์ตรัสรู้ที่พุทธคยาหรือต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นอุเทสิกเจดีย์อื่นๆ ในปัจจุบันมี ๓ ต้น คือ ต้นพระศรีมหาโพธิ์ตรัสรู้ที่พุทธคยา ต้นพระศรีมหาโพธิ์เมืองอนูราธปุระ และต้นอานันทโพธิ์ วัดพระเชตวันมหาวิหาร ส่วนต้นไม้อื่นๆ ที่มีความสำคัญในพระพุทธประวัติ คือ ต้นไทร ต้นจิก ต้นเกด ต้นกร่าง ต้นหว่า และต้นอัมพวา ทั้งนี้การปลูกต้นไม้สำคัญต่างๆนั้นก็เพื่อจะได้เป็นที่สักการบูชา และเพื่อเป็นการระลึกถึงองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คนที่นับถือศาสนาฮินดูได้มีพิธีกรรมทางศาสนาหลายอย่างที่เกี่ยวข้อกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีการเทน้ำจากเหยือกเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วแต่ในบางครั้งชาวฮินดูจะแขวนหม้อดินบรรจุน้ำไว้ที่กิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ มีการเติมนมเปรี้ยว นมสด น้ำและงาวันละ ๒ ครั้ง เชื่อกันว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์จะช่วยส่งอาหารเหล่านั้นไปยังญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วตามหลักของศาสนาฮินดูแล้ว จะมีการนำดอกไม้ ข้าว แป้งสีแดงและทำการจตุรปูชาขณะกราบไหว้ ชาวฮินดูจะจัดงานฉลองขึ้นในคืนวันวิสาขบูชา เพราะคืนวันเพ็ญเดือน ๓ นั้นเป็นคืนที่เรียกว่า “วันเพ็ญของพระเจ้า (Buddha Poonima)” ในศาสนาฮินดูมีความเชื่อว่า ผู้ใดทำลายต้นไม้หรือผู้ใดถอนต้นไม้หรือโค่นต้นพระศรีมหาโพธิ์ลง ผู้นั้นทำบาป มีโทษเปรียบเสมือนกับการฆ่าสิ่งที่มีชีวิตอื่นๆ ยังเป็นการทำลายต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เป็นต้นไม้ของพระเจ้าด้วยแล้ว ถือว่าควรทำการละเว้นเป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้แล้วผู้หญิงในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาฮินดู ยังนิยมที่จะบูชา “ต้นพระศรีมหาโพธิ์” กันในทุกๆวันเสาร์ของเดือนศุภมาส (กรกฎาคม-สิงหาคม) โดยกระทำการประทักษิณ(เดินเวียนขวา)ไปรอบๆต้นพระศรีมหาโพธิ์ วันละ ๑,๐๐๐ รอบ ใช้กิ่งโพธิ์แห้งบูชาไฟและทำการบูชาด้วยเครื่องบูชาอันละเอียด ประณีต เช่น เทียน รูป ข้าวตอก ดอกไม้หลากหลายสี และใช้นมสดรดโคนต้นพระศรีมหาโพธิ์ในทุกวันที่ ๒๙ ของเดือนไพศายะ (พฤษภาคม) เพื่ออธิษฐานให้รอดพ้นจากความเป็นม่าย

ส่วนชาวศรีลังกานั้นมีความเคารพนับถือต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อกันว่าจะมีเทวดาสงสถิตอยู่ใน “โพธิ์” ทุกต้น และชาวศรีลังกานิยมบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้วยน้ำนมและน้ำอบ น้ำหอมต่างๆ โดยการโปรยหรืออาบต้นพระศรีมหาโพธิ์ เรียกว่า “โพธิฮิสนะบูชา” กล่าวกันว่า ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ศรีลังกาได้ถูกปลูกไว้เมื่อปี ๒๘๘ ก่อนคริสต์ศักราชหรือในปี พ.ศ. ๒๕๕ และต้นพระศรีมหาโพธิ์นี้เป็นสิ่งที่ควรกราบไหว้บูชาทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชา

ส่วนในประเทศไทยได้มีการปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์มาเป็นเวลานานแล้วก่อนที่กรุงสุโขทัยจะเป็นราชธานี โดยในหลักศิลาจารึกได้มีการระบุถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้หลายตอน และมีตำนานเล่าว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์น่าจะนำมาปลูกในสมัยทวารวดีราวปี พ.ศ. ๑๔๓๒ หรือประมาณพันกว่าปีมาแล้ว โดยพระยาศรีสิทธิชัยได้นำเอาเมล็ดของต้นพระศรีมหาโพธิ์จากประเทศศรีลังกามาปลูกในราวปี พ.ศ. ๑๔๓๒ และได้นำไปปลูกไว้ที่นอกวัดเขามาปากน้ำ และได้ถูกนำไปปลูกตามหัวเมืองหลักต่างๆ แต่ขาดหลักฐานว่าได้นำไปปลูกไว้ที่ใดบ้าง

ในสมัยสุโขทัยถือว่าประเทศศรีลังกาเป็นศูนย์กลางทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เป็นแหล่งที่ถ่ายทอดคำสอนที่บริสุทธิ์ตามพุทธวจนะ ด้วยเหตุนี้จึงได้ทำให้เกิดแนวความคิดทางพระพุทธศาสนาไว้อย่างหลายอย่าง เช่น คติการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ การประดิษฐานรอยพระพุทธบาท รวมถึงคติการบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้วย ส่วนในจารึกนครชุม จารึกวัดเขากบ และจารึกวัดศรีชุมก็ได้มีการกล่าวถึงต้นพระศรีมหาโพธิ์ด้วยเช่นกัน การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ในสมัยสุโขทัยนั้นมีอยู่จริงตามหลักศิลาจารึก มีการจัดงานพิธีการต่างๆ อย่างใหญ่โตมโหฬาร เพราะหากมีการจัดสร้างศาสนสถาน ไม่ว่าจะเป็นเจดีย์ศาลา ฯลฯ ขึ้น ณ ที่ใด ก็จะต้องมีการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ด้วยเช่นกัน

การปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนั้น ต้องมีความสำคัญมาก ๆ ถึงขนาดที่มีปรากฏอยู่ในจารึกหลายแห่ง อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญ และคติการบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ในดินแดนแถบนี้มาตั้งแต่อดีต

ในชินกาลมาลีปกรณ์ที่ได้มีกล่าวไว้ว่า ในสมัยก่อนพระภิกษุสงฆ์ที่ได้เดินทางไปประเทศศรีลังกาและได้นำเอาพันธุ์จากกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์เบื่องขวามาด้วย ต่อมาได้นำไปปลูกไว้ที่พระอารามเชิงดอยสุเทพ (วัดป่าแดงมหาวิหาร) และในทางล้านนาก็ได้มีการกล่าวถึงการปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ดังปรากฏอยู่ในชินกาลมาลีปกรณ์ด้วยเช่นกัน

ส่วนในรัชสมัยของพระเจ้าบรมโกศแห่งอยุธยา ได้มีการส่งคณะสงฆ์ไทยไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาที่ประเทศศรีลังกาซึ่งได้ตกต่ำลงมาเป็นอย่างมากจากอิทธิพลของประเทศโปรตุเกส และประเทศฮอลันดา และหลังจากที่คณะสงฆ์ไทยเดินทางกลับมายังประเทศไทยได้นำพันธุ์พระศรีมหาโพธิ์มาจากประเทศศรีลังกา และพระองค์ทรงโปรดฯ ให้ปลูกที่วัดระฆัง ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อวัดระฆัง เป็นวัดวรโพธิ์” หลังจากนั้นต่อมาได้มีการตรากฎหมายคุ้มครองต้นโพธิ์ขึ้นไว้ ๒ ฉบับ คือ พระอัยการลักขณโจร พ.ศ. ๑๙๐๓ (สมัยพระเจ้าอยู่หัว) ได้กล่าวโทษไว้ว่าถ้าผู้ใดลักลอกองค์พระพุทธรูป ลอกล้างพระสถูปเจดีย์ แลฟันพระศรีมหาโพธิ์ และในพระอัยการอาชาหลวง ฉบับที่ ๔ ที่กล่าวว่าห้ามมิให้ผู้ใดทำลายพระเจดีย์, พระศรีมหาโพธิ์, พระวิหาร และกุฏิสถาน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับต้นพระศรีมหาโพธิ์เทียบเท่ากับพระพุทธรูป หรือพระสถูปเจดีย์

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ที่ได้รับรู้ไว้ในตำนานพุทธเจดีย์ว่า สมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศศรีลังกาทรงรับสั่งให้พระภิกษุสงฆ์ของประเทศศรีลังกานำเอาพระบรมสารีริกธาตุพร้อมกับต้นพระศรีมหาโพธิ์มาด้วย และพระองค์ได้ทรงพระราชทานให้ไปปลูกที่วัดมหาธาตุ ๑ ต้น อีกต้นหนึ่งให้ปลูกไว้ที่วัดสุทัศน์ฯ ซึ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่วัดมหาธาตุยังมีปรากฏให้เห็นอยู่จนถึงทุกวันนี้ ส่วนในในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงนำเมล็ดพันธุ์ต้นพระศรีมหาโพธิ์มาจากพุทธคยามาเพาะและในรัชสมัยของพระองค์นี้ก็มี เซอร์จอห์น เบาว์ริง ที่ได้นำหน่อต้นพระศรีมหาโพธิ์จากเมืองพุทธคยาเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงมีรับสั่งให้ไปปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ที่วัดอัมพวันนาคนิมิต เกาะสีชัง และพระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดทำพระราชพิธีปลุกต้นพระศรีมหาโพธิ์ไว้ ณ วัดเบญจมบพิตรด้วย ต้นพระศรีมหาโพธิ์หน้าวัดอัมพวันนาคนิมิตนี้ ถือเป็นต้นไม้ที่มีความสำคัญมากของประเทศไทย เพราะเป็นต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่มีการนำหน่อมาจากต้นพระศรีมหาโพธิ์ ณ พุทธคยา เพราะถือเป็นครั้งแรกที่นำมาจากพุทธคยา

โดยตรงของประเทศไทย ไม่ได้นำเอามาจากประเทศ ศรีลังกา ต่อมาปรากฏว่าคติการนับถือบูชาที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบูชาในลักษณะนั้นๆ ขึ้นมาอย่างชัดเจน และได้มีปรากฏการณ์ต่างๆ เกิดขึ้น รวมถึงความสำคัญในลักษณะต่างๆ เช่น การจัดให้อยู่ในแผนผังของวัด การสร้างโพธิ์พระ การสร้างวิหารโพธิ์ เป็นต้น

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ สำหรับชาวล้านนาก็มีความเชื่ออีกว่าเป็นไม้ศักดิ์สิทธิ์ช่วยขจัดความทุกข์ได้ จึงมีประเพณีถวายไม้ค้ำโพธิ์ และเครื่องประกอบพิธีกรรมใต้ต้นโพธิ์ โดยผูกคติดกับความเชื่อในเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในพระราชวิจารณ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ความตอนหนึ่งว่า “ไม้ค้ำโพธิ์ปรากฏว่าเท่าพระชนมพรรษาที่หนึ่งยาว ๘ ศอก ทาดินสอพอง กรอกเบียร์ นำผ้าขาวไปห่มแล้วนำไปค้ำพระศรีมหาโพธิ์ทีเดียว” ไม้ค้ำโพธิ์ต้องตกแต่งด้วยดินสอพอง ห่มผ้าขาวและที่สำคัญคือได้มีการกรอกเบียร์ไว้ข้างในด้วย ธรรมเนียมประเพณีการค้ำกิ่งโพธิ์นี้ปรากฏว่าทั้ง ชาวล้านนา และชาวมอญได้ถือเอาเป็นประเพณีอย่างหนึ่งที่มีจะทำในเทศกาลสงกรานต์ มีการแห่แหนกันอย่างสนุกสนาน ส่วนไม้ที่จะนำไปค้ำนั้นได้ทำการปิดด้วยกระดาษสี ทาขมิ้นอย่างสวยงาม การค้ำโพธิ์ตามความเข้าใจของคนโบราณนั้นเข้าใจกันว่าถ้าได้ทำการค้ำแล้วจะทำให้มีอายุยืน การค้ำโพธิ์ หมายความว่า เป็นพิธีผดุงความรู้ เพราะการศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นอย่างหนึ่งของมนุษย์ และคำว่า โพธิ์พุทฺธ แปลว่า ความรู้ ฉะนั้นการค้ำโพธิ์ก็คือ การผดุงความรู้ และการผดุงทางด้าน ของการศึกษานั้นเอง

ความเชื่อที่เกี่ยวกับการค้ำยัน และทำพิธีแห่ไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น เป็นประเพณีที่ได้นำเอาต้นไม้ที่เป็นไม้มงคลไปค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่อาจจะล้มลงในวัดไม่ว่าวันใดก็วันหนึ่ง ซึ่งเชื่อกันว่าถ้าทำแล้วจะทำให้มีอายุยืนยาว และยังมีอีกประเพณีหนึ่ง คือ ประเพณีการค้ำโพธิ์ค้ำไทร ซึ่งเป็นการบอกรุกขเทวดาที่ดูแลอยู่ให้ช่วยมารักษาผู้ที่เจ็บป่วย ส่วนในทางศาสนาพุทธนั้นเชื่อว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นไม้มงคล เป็นต้นไม้ที่พระพุทธเจ้าทรงประทับนั่งตรัสรู้ จึงเป็นต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาก การทานไม้ค้ำศรีนี้เชื่อว่าจะช่วยหนุนค้ำจุนพระพุทธศาสนาให้อยู่นานยาว ตลอดห้าพันพระวัสสา โดยถือคติที่ว่า

๑. เพื่อเป็นสัญลักษณ์ในการค้ำชูพระพุทธศาสนาให้ยืนยาวต่อไป

๒. เพื่อเป็นการสืบทอด ค้ำอายุตัวเอง และเสริมสิริมงคลในวันขึ้นปีใหม่

ประเพณีการค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นการเชื่อมโยงของการนำไม้ค้ำต้นพระศรีมหาโพธิ์ไปถวายวัดแล้วจะช่วยค้ำหนุนให้ชีวิตของผู้ถวายได้พบแต่ความสุข ความเจริญ มีอายุยืนยาวหรืออีกนัยหนึ่งก็คือ เป็นการค้ำชูพระพุทธศาสนาให้เจริญ มีความยั่งยืนยาวนาน

ไม้ค้ำแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. ไม้ค้ำทั่วไปหรือเรียกว่าไม้ค้ำน้อย หาซื้อได้ตามท้องตลาดทั่วไปหรือทำเองโดยนำกิ่งไม้ยาวประมาณ ๑ วาขึ้นไปมาปอกเปลือก โดยอาจนำผงขมิ้นมาผสมน้ำแล้วทาตามกิ่งไม้ค้ำให้เป็นสีเหลืองเพื่อความสวยงาม และเวลานำไปตานที่วัดจะนำไปตอมมามัดรองที่โคนกิ่ง

๒. ไม้ค้ำหลวงเป็นไม้ค้ำอันใหญ่ขนาดเสาบ้านโดยจะมีประเพณีแห่ไม้ค้ำ เช่น การแห่ไม้ค้ำของชาว อ.จอมทอง จ.เชียงใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นประเพณีที่จัดอย่างใหญ่โต

การตัดไม้ถวาย จะทำพิธีขจัดล้างให้สะอาดด้วยน้ำส้มป่อย ทำการปะแป้งด้วยดินสอพอง น้ำหอมรด ทำสวยดอก (กรวยดอกไม้) ใส่ดอกไม้ ข้าวตอก เทียน ไม้ใส่รูป ใส่หมากคำหนึ่ง พลุคำหนึ่ง ข้าวเหนียวหน่อหนึ่ง มัดด้วยผ้าขาวที่ปลายไม้เพื่อเป็นการขอขมาไม้ คือ ขอขมา

รุกขเทวดา ที่เราจำเป็นต้องตัดไม้ นั่นก็เพื่อนำไปค้าโพธิ์ มีการแห่กิ่งไม้ไปถวายวัด ฝ่ายหมู่บ้านจะมีการทอผ้าขาว และนำผ้าขาวนั้นมาทำเป็นหมอนเล็กๆ และนำหมอนไปรองที่ง่ามไม้เพื่อไม่ให้ง่ามไม้ไปทำอันตรายต่อกิ่งโพธิ์ สุดท้ายแล้วจะมีการเขียนชื่อของผู้ที่มีความศรัทธาถวายไม้ค้าต้นพระศรีมหาโพธิ์ และกล่าวคำว่า นิพพาน ปัจฉโย โหตุ เพื่อให้เป็นปัจจัยนำหนุนไปสู่ นิพพาน

ด้านของความเชื่อในประเพณีไม้ค้าต้นศรีมหาโพธิ์นั้นมีอยู่ ๓ ประการด้วยกัน คือ ประการแรกเชื่อว่าเป็นการค้าจนพระพุทธรูปศาสนา ประการที่สองเชื่อว่าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีสืบชะตา เป็นการค้าชีวิตให้ยั่งยืน และประการสุดท้ายเชื่อว่าเป็นการค้ายันต์โพธิ์ไม่ให้หักหรือล้ม ทำให้ดูเป็นระเบียบ เรียบร้อย สวยงาม

ต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่เก่าแก่ที่สุดในเมืองไทยประมาณ ๒,๐๐๐ กว่าปี อยู่ที่อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี โพธิ์ศรีมโหสถเป็นต้นโพธิ์มาจากลังกา เข้ามาในสมัยทวารวดี และเป็นโพธิ์ต้นแรก เป็นต้นโพธิ์ที่เก่าแก่และใหญ่ที่สุดในประเทศไทย สูงประมาณ ๓๐ เมตร เส้นรอบวงประมาณ ๒๐ เมตร ด้านประวัติความเป็นมาของประเพณีรดน้ำต้นโพธิ์ของอำเภอศรีมโหสถนั้น เกิดขึ้นในสมัยใดนั้นยังไม่ทราบแน่ชัด ส่วนในชุมชนคนมอญของวัดวังแก้วเวการาม เมื่อครั้งยังตั้งชุมชนอยู่ที่เก่าก่อนน้ำท่วม (บริเวณเมืองบาดาลในปัจจุบัน) ประเพณีนี้ยังไม่มี เพราะไม่มีต้นโพธิ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๐ หลวงพ่ออุตตมะได้อันเชิญต้นหน่อพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้รับพระราชทานมาจากสมเด็จพระสังฆราชแห่งประเทศศรีลังกา ประเพณีจึงได้จัดมีขึ้นตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

ประเพณีแห่หมสตรดต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นประเพณีที่มีความศักดิ์สิทธิ์ทางพระพุทธศาสนา ควรค่าแก่การที่เราเหล่าพุทธศาสนิกชนควรที่จะทำการเคารพบูชาเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต เป็นสิริมงคลแก่อำเภอดอยสะเก็ด และเป็นสิริมงคลแก่พุทธศาสนิกชนผู้กระทำการเคารพบูชา พุทธศาสนิกชนควรที่จะทำของดีที่มีอยู่แล้วให้มีคุณค่า ให้มีความศักดิ์สิทธิ์ มีพลัง และมีอานุภาพสูงยิ่งขึ้นไป ทำแล้วสามารถที่จะดับบันดาลให้เกิดความสุข ความเจริญ จึงได้ร่วมกันจัดงานประเพณีแห่หมสตรดถวายต้นพระศรีมหาโพธิ์ขึ้น โดยได้ดำเนินการตามปฏิบัติของพระเจ้าอโศกมหาราช องค์เอกอัครศาสนูปถัมภกแห่งชมพูทวีป ตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๕๔๕ เป็นต้นมา และในฐานะที่เราได้น้อมกายถวายจิตเป็นพุทธศาสนิกชนแล้ว ควรที่จะช่วยกันยกย่องเชิดชูบูชาพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง ช่วยกันกระทำความเพียรบุญกุศล แล้วจะทำให้เกิดความสุข ความเจริญแก่เราทั้งในปัจจุบัน และอนาคต อีกทั้งยังเป็นปัจจัยปรากฏต่อมรรค ผล นิพพาน ในอนาคตกาลต่อไป

ด้านของคุณค่าที่มีต่อวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนานั้นที่พุทธคยา อำเภอคยารัฐพิหาร ประเทศอินเดีย เป็นพุทธสถานที่มีความสำคัญที่สุด ๑ ใน ๔ แห่ง ของชาวพุทธ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของสถานที่ตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นพุทธสังเวชนียสถานที่มีความสำคัญที่สุดของชาวพุทธทั่วโลก ขณะเดียวกันบริเวณพุทธศาสนสถานอันเป็นที่ตั้งของสถานที่ตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วัดมหาโพธิ์” ปัจจุบันพุทธคยาเป็นหนึ่งในจุดหมายปลายทางที่สำคัญที่สุดของนักแสวงบุญชาวพุทธทั่วโลก และมีผู้แสวงบุญนับล้านคนไปนมัสการมหาพุทธสถานแห่งนี้ ในฐานะเป็นสังเวชนียสถานที่ศักดิ์สิทธิ์สำคัญที่สุดของชาวพุทธ เป็นสถานที่ที่เป็นจุดเริ่มต้นแห่ง

พระพุทธศาสนา เป็นสถานที่ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแห่งองค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมมหาศาสดาของชาวพุทธทั้งหมด

ส่วนคุณค่าที่มีต่อสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา เป็นวันสำคัญสากลทางพระพุทธศาสนาสำหรับชาวพุทธทุกนิกายทั่วโลก ทั้งเป็นวันหยุดราชการในหลายประเทศ และเป็นวันสำคัญในระดับนานาชาติตามมติของสมัชชาใหญ่แห่งสหประชาชาติ เพราะเป็นวันคล้ายวันที่เกิดเหตุการณ์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา ๓ เหตุการณ์ด้วยกัน คือ การประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยทั้งสามเหตุการณ์ได้เกิดในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ หรือ วันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะ ชาวพุทธจึงถือว่า เป็นวันที่รวมเหตุการณ์ที่เป็นที่อัศจรรย์อย่างมาก และเรียกการบูชาในวันนี้ว่า "วิสาขบูชา" ย่อมาจาก "วิสาขปุณณมีบูชา" แปลว่า "การบูชาในวันเพ็ญเดือนวิสาขะ"

จากการที่ได้ทำการศึกษาในด้านของประเพณี วัฒนธรรม และสัญลักษณ์ของต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้ว พบว่าพุทธศาสนิกชนทุกหมู่เหล่ามีความเชื่อว่าต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้นถือว่าเป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นต้นไม้ที่มีพระคุณ เป็นต้นไม้ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ และแผ่ไปด้วยคติธรรมที่สำคัญอยู่หลายประการ เช่น หลักไตรลักษณ์ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ (ที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญ หรือเป็นที่ตั้งแห่งการทำความดี) สาราณียธรรม ๖ (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี) พุทธะ (ท่านผู้ตรัสรู้แล้วหรือผู้รู้จริง ๔ อย่างถ่องแท้) ศรัทธา ๔ (ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อถือ ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความมั่นใจในพระรัตนตรัย ความเชื่อในหลักแห่งความจริง ความดีงามที่ดีมีเหตุผล) บูชา ๒ (อามิสบูชา และปฏิบัติบูชา) บุคคลหาได้ยาก ๒ (ความมีบุพการี และความมีกตัญญูกตเวทิต์) และพุทธะ (ผู้ตรัสรู้แล้วหรือผู้รู้จริง ๔) สังคหวัตถุ ๔ และพระวินัยปิฎกมหาวิภังค์ปาจิตตีย์วรรคที่ ๒ จึงไม่มีใครคิดที่จะกระทำในสิ่งที่ไม่ดีไม่งาม ในสิ่งที่ไม่เหมาะสมต่อหน้าต้นพระศรีมหาโพธิ์ ไม่ทำการลบหลู่ ไม่ทำการตัดต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพราะถ้าหากทำการตัดหรือทำการริดกิ่งต้นพระศรีมหาโพธิ์แล้วถือว่าเป็นการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ชาวพุทธทั้งหลายจึงได้มีการแสดงออกทางด้านการเคารพ ทำการสักการบูชา ให้ความรัก ความศรัทธาต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์เป็นอย่างมาก มีความเชื่อ มีความศรัทธา ต้องการที่จะทำการสักการบูชาต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่อที่จะทำให้เป็นสิริมงคลทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ทำให้พบแต่ความสุข ความเจริญ ความสำเร็จ ในชีวิต หน้าที่การงาน มีโชคลาภ ร่ำรวยเงินทอง และเป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน ยาวนานตลอดไป

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัยเรื่อง “การศึกษาคุณค่า และคติธรรมของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ประกอบด้วย

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะนำผลวิจัยไปปฏิบัติ

๑) ควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมประเพณีที่ดีงามอันเกี่ยวข้องกับต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่อให้ประเพณีต่างๆ ให้ดำรงอยู่คู่กับต้นพระศรีมหาโพธิ์ได้อย่างมั่นคง

๒) ควรให้การสนับสนุน ส่งเสริมวัด และศาสนสถานทุกแห่งในประเทศไทย ให้ปลูกต้นพระศรีมหาโพธิ์ เพื่อเป็นการระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

๓) ควรมีการเผยแพร่ความรู้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ให้ประชาชนได้รู้ถึงคุณค่าและคติธรรมที่เป็นไปอย่างถูกต้องในพระพุทธศาสนาเถรวาท

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อทำการวิจัยต่อไป

๑) ศึกษาอิทธิพลของต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา

๒) ศึกษาความเชื่อของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อต้นพระศรีมหาโพธิ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท